מטות ב

א. בפרשתנו מסופר, שלאחר ש־נצחו בנ"י את מדין, ויביאו את השבי ומלקוח וכו', ציוה הקב"ה [1] "שא את ראש מלקוח השבי באדם ובבהמה וגו' וחצית את המלקוח בין תפשי המלחמה היצאים לצבא ובין כל העדה [„חציו לאלו וחציו לאלו" [2]] והרמת מכס לה' מאת אנשי המלחמה וגו' אחד נפש מחמש המאות וגו' ונתתה לאלעזר הכהן וגו' וממחצית בנ"י תקח אחד אחוז מן החמשים וגו' ונתתה אותם ללוים וגו'" ומסיים הכתוב [3] „ויעש משה ואלעזר הכהן כאשר צוה ה' את משה".

אח"כ מפרט הכתוב סכום המלקוח של כל מין ומין, סכום המחצית של כל מין ומין השייך לתופשי המלחמה, וחשבון המכס לה' ממנו, ומכל מין ומין בפרטיות, וכן סכום מחצית בנ"י מכל מין ומין, ומסיים ו„ממחצית בנ"י את האחוז אחד מן החמשים" — ואינו מפרט מספרם.

ולכאורה אינו מובן כלל:

למה מאריך הכתוב לפרט כל מספרים אלה — והרי דיו באמרו „ויעש משה ואלעזר הכהן כאשר צוה ה' את משה". — מאי נפק"מ לדעת מספר המלקוח בכלל, ושל כל מין ומין בפרט [4]? ואפילו אם נאמר שהתורה רוצה (מאיזה טעם שיהי') להודיע כל פרטי המאורע, הרי מספיק להודיע חשבון המלקוח, ומעצמו מובן מספר המחצית השייכת לתופשי המלחמה וכמה הוא אחד מחמש מאות, וכן מספר המחצית השנית [5]?

ולאידך: אם (מצד איזה טעם) יש צורך לכתוב ג"ז בפרטיות — למה לא פרט גם החשבון דאחד מן החמשים אשר ללוים?

ולהוסיף — כיון אשר קושיות אלו הן בלימוד פשוטו של מקרא, הרי הי' רש"י צריך לתרצן [6]. וכמדובר כמ"פ [7]

---

1) לא, כו־ל.
2) פרש"י שם, כו.
3) שם, לא.
4) וכמו שלא פרט הכתוב השבי כו' במלחמת סיחון ועוג, אף שפשוט שגם שם הי' שבי (וכמובן גם מזה שרק במלחמת הכנעני החרימו הכל (חוקת כא, ג)). ואף ששם אין זה נוגע לשום ציווי, הרי גם כאן אין נוגע כלל הודעת המספר בקרא — לעניין הציווי.
5) וכקושיית הרמב"ן והאוה"ח.
ומה שתי' האוה"ח (ש„הוא לגלות שה־מכס הי' מלגיו כו'"), וכן תי' המהרש"ל (יריעות שלמה עה"פ) על הקושיא למה מפרט מחצית בנ"י („להודיע לנו שכבר מסר משה המחצית לכל העדה כו' והם הפרישו ללוים כו' וטובת הנאה הי' לה אבל לא שיקחו אנשי צבא כו' והטובה להם") — אין רש"י מרמזו כלל.
6) בנוגע להקושיא למה מפרש הכתוב גם סכום דמחצה השני' — פירשו המפרשים (ראי"ם, משכיל לדוד, דבק טוב ועוד) שזוהי כוונת רש"י במ"ש עה"פ (לא, מג) „ותהי מחצת העדה — כך וכך", לבאר שאין כוונת הכתוב לפרש סכום המחצה, כי"א שהוא כעין מאמר המוסגר שמחצית העדה — שהיא היתה כך וכך — לקח משה ממנו א' מחמישים כו'.
— אבל גם זה צריך ביאור כי: מאמר־המוסגר הזה מיותר לגמרי (וראה לקמן הערה 19).
7) ראה לקו"ש ח"י ע' 13 ובהנסמן שם הערה 1.

כי דרכו של רש"י בפירושו עה"ת, לבאר כל דבר הקשה בלימוד פשוטן של כתובים. ומכיון שאין רש"י מתרץ קושיות הנ"ל, הרי מזה הוכחה שבלי־מוד הכתובים ע"פ פשש"מ אין מקום לקושיות אלו.

הרמב"ן מתרץ[8]: "הוצרך הכתוב לפרט הזה שיזכיר כמה המחצה וכמה המכס להודיע כי מן היום שלקחו ה־מלוח הזה עד שמנו אותו וחצו אותו והפרישו ממנו המכס ונתנוהו לאלעזר הכהן מכל המקנה הגדול הזה לא מת אף אחד וזה נס, וכן במחצית העדה ללוים".

אבל [מלבד שעדיין קשה למה לא פירט הכתוב המכס השייך ללוים, הרי] גם ע"פ פשש"מ[9] "לא עביד קודב"ה ניסא למגנא"[10] — ולמה עשה הקב"ה נס זה? ואם בשביל שלא יחסר ממון ישראל — לא מצינו עשיית נס בשביל זה, וכמה דרכים למקום שלא יחסר ממון ישראל.

ב. הביאור בזה:

אם הי' כתוב בתורה רק ציווי הקב"ה ולאח"ז "ויעש משה וגו'" ותו לא — מקום לשאלה גדולה ודוקא ע"פ פשטות הענינים: ע"פ טבע, ב־שבי ומלקוח כו' באדם ובבהמה לא שכיח הוא כלל וכלל אשר המספר דכל מין ומין בפ"ע — יהי' מדוייק עד כדי כך שמחציתו של כל מין בפ"ע יחולק לקבוצות של חמשים ושל חמש מאות, בלי שיוותר עודף! ובלשון חז"ל[11] אי אפשר לצמצם[12]. ובמילא בנדו"ד, מכיון שהציווי הי' ליקח מכס אחוז אחד מחמשים מחלק בנ"י ואחד מחמש מאות מחלק אנשי הצבא, הי' צ"ל הוספה בהציווי מה לעשות בנוגע להעודף.

לכן מפרט הכתוב "ויהי המלקוח גו'" (כל המספרים בפרטיות) להודיע שהי' בנדו"ד דיוק נפלא בכל מספ־רים אלו דבכל מין בפ"ע הי' מספר מדויק[13], באופן שלקחו אחד אחת מ־חמשים ואחד — מחמש מאות מה־מחצית ולא הי' עודף כלל[14].

אין לומר ע"ז נס היפך הטבע (כ־אברהם שלא נשרף בכבשן דאור כש־דים וכיו"ב), כי אין הטבע מכריח שלא יהיו המספרים מדויקים, אבל אין זה שכיח כלל וכלל[15].

---

8) וראה מלבי"ם עה"פ.

9) ראה לקו"ש ח"ה ע' 124 ואילך. ח"ו ע' 49.

10) ראה דרשת הר"ן דרוש ח' הקדמה הא'. וראה שבת נג, ב. ועוד.

11) ובמכש"כ וק"ו וכו' מהענין שב־חולין כח, ב. וש"נ.

12) להעיר מפרש"י נשא (ז, פה) למדך שהיו כלי המקדש מכוונים כו'.

13) ולהעיר שגם במנין בנ"י הי' בכל פעם בכל שבט מספר המתחלק לחמשים (במדבר א, כ־מג. שם ג, כב־לד. פינחס כו, ה־נ). ולכאו' גם זה לא שכיח כלל וכלל. וצ"ע הטעם על זה. ואי משום שרי חמישים — הרי יש גם שרי עשרות ושרי מאות. ולהעיר מחמשים איש רצים לפניו (ש"ב טו, א. ועד"ז מ"ב א, ט. ועוד) — המורה על החשיבות בקבוצה כזו.

14) עפ"ז יומתק דיוק לשון הציווי "אחד נפש מחמש המאות", "אחד אחוז מן החמ־שים" (לא, כח. ל) — בה"א הידיעה, כי מעיקרא בהציווי רמז שישנו רק מספר שלם של חמש מאות.

15) ע"ד והאלקים אנה לידו (משפטים כא, יג).

ג. אבל עדיין אינו מובן כל צרכו, דלכאו' סוף־סוף הוי מילתא דלא שכיחא כלל וכלל, ולמה קרה כן בנדו"ד?

והביאור בזה — בל' הכתוב:

לאחרי הציווי "והרמת מכס לה' מאת אנשי המלחמה גו' א' נפש מחמש המאות גו'" חוזר הכתוב ואומר "ממחציתם תקחו ונתתה גו'". מזה שהכתוב מדגיש "ממחציתם תקחו" — שלכאו' תיבות אלו מיותרות הן — מוכח שרצה הקב"ה[15] שה"תקוה" דאחד מחמשים או דחמש מאות — יהי' מכל המחצית — ובאם הי' עודף — הרי מאותו עודף לא הייתה כל קיחה[16]!

ד. אבל עדיין אינו מובן: הקב"ה צוה לחצות את המלקוח, ז.א. שצ"ל ב' חלקים שווים; ולכאורה, מכיון שהמלקוח הי' במספר גדול כמפורש בקרא, בודאי עבר משך זמן רב מהתחילו למנות ועד שגמרו המנין. ולאחרי זה — כמפורש בקרא — חצו את המלקוח ולאחרי זה — הרימו מכס מן האדם גו' — וכרגיל אצ"פ שבמשך כל זמן זה לא מת אף אחד מכל האדם והבהמה — ממספר עצום של שמונה מאות וארבעים אלף! ואם הי' מת אפילו רק אחד — אין החצאין שווין, יש עודף שלא נלקח ממנו מכס וכו'.

לכן מפרט הכתוב מספר מחצית בנ"י, להודיע שסכום חצי הב' הי' בדיוק כסכום חצי הא', כי נעשה עוד עניין נפלא בלתי רגיל כלל וכלל, שלא מת אף אחד מכל האדם והבהמה — וגם בזה, כנ"ל, אין זה היפך הטבע ממש, וטעם הדבר בכדי שבנ"י יוכלו לקיים ציווי הקב"ה, שלזה צ"ל מחצית בני ישראל בשוה[17] למחצית אנשי הצבא[18] ושלא יהי' עודף.

לאחרי שסיפר הכתוב כל הנ"ל אין צורך לפרט האחד אחוז מחמשים (וכנ"ל, שהוא מובן מעצמו), ומודיע רק בכללות — "ויקח משה ממחצית בנ"י את האחוז אחד מן החמשים וגו'".

---

15) ופשוט שאין מקום לשאלה בזה מאי טעמא — כמו שאין מקום לשאלה למה אחד מחמישים דוקא וכו'.

16) להעיר מל"ת להאריז"ל כאן דב־מחצית בנ"י הי' המנין והרמת המכס (דלא כבאנשי הצבא, כ"א) "צריך למנות א' לא' עד שמגיע לנ"ש כיון שנאמר "אחד אחוז מן החמשים". וא"כ — באם הי' עודף לא שייך בו (גמר ה)מנין.

17) להעיר מל"ת להאריז"ל כאן דב־מחצית בנ"י הי' המנין והרמת המכס (דלא כבאנשי הצבא, כ"א) "צריך למנות א' לא' עד שמגיע לנ"ש כיון שנאמר "אחד אחוז מן החמשים". וא"כ — באם הי' עודף לא שייך בו (גמר ה)מנין.

18) ויומתק עפ"ז אריכות הכתוב (לא, מב) "וממחצית בנ"י אשר חצה משה מן האנשים הצובאים" — דלכאו' מה נוגע כאן להזכיר "האנשים הצובאים" [ומ"ש רש"י שם "וממחצית בנ"י אשר חצה משה — לעדה והוציאה להם מן האנשים הצובאים", הרי אין כוונתו לפרש הטעם למה נזכרו כאן, אלא לפרש פירוש התיבות — מחצית העדה שהוציא מן האנשים הצובאים (ראה מפרשים שם שם)],

כי זהו כעין הקדמה להפירוש שלאח"כ: מכיון שהי' צ"ל "אשר חצה משה מן האנשים הצובאים" שבזה מודגש שחלק בנ"י הי' צ"ל חצי (בשוה) מן החלק של האנשים הצובאים, לכן (מפרט אח"כ) "ותהי מחצת העדה גו'", וכבפנים.

19) ועפ"ז י"ל דכוונת רש"י בפירושו "ותהי מחצית העדה — כך וכך" (ראה לעיל הערה 6), שאין כוונת הכתוב לספר סכום המחצה באופן של מאמר המוסגר (כפי' המפרשים — הובא בהערה הנ"ל), כ"א להגיד הסכום, ש"כך וכך" הי', כי בלא"ה לא היינו יודעים אותו (וכנ"ל ש־מסתבר שמתו כו"כ).

ה. ע"ד ההלכה יש לתרץ החילוק הנ"ל (שהכתוב מפרט מספר המכס של החצי השייך לתופשי המלחמה ולא ה־שייך לבנ"י):

שיטת הבה"ג היא[20], שהחיוב ליטול המכס וכו' משלל מדין הוא במנין המצות. והרמב"ם[21] חולק עליו, ול־דעתו, כיון שאינה מצוה הנוהגת לדו־רות אינה נמנית במנין המצות. ה־רמב"ן בהשגותיו מתרץ שיטת הבה"ג, ומפרש כי הבה"ג ס"ל שתרומת מדין היא מצוה הנוהגת לדורות. ומקשה ע"ז בזוהר הרקיע[22], דהרי מפורש בגמ'[23] שתרומת מדין "אינה נוהגת לדורות". ומתרץ הגוב"י[24] שרק התרומה מחלק בנ"י אינה נוהגת לדורות (כי לדורות — אין נותנים חלק מן השבי והמלקוח להעם היושב בבית), משא"כ התרומה ממחצית תופשי המלחמה נוהגת לדו־רות (לדעת הבה"ג וכו'), עיי"ש ב־ארוכה.

עפ"ז יש לבאר אריכות הכתוב בהתרומה שלקחו מחלק יוצאי הצבא — כי זה נוגע לדורות, משא"כ ה־תרומה שלקחו ממחצית בנ"י, מכיון שאינה נוהגת לדורות, מקצר בה[25].

ו. ההוראה מענין הנ"ל (ע"פ פשוטו של מקרא):

עד כמה גדולה חביבות קיום ה־מצוות ע"י בנ"י — שכו"כ ענינים דלא שכיחי כלל וכלל — קרו ונעשו ובלבד שבנ"י יקיימו מצוה בשלימותה! ולא רק בעת קיום המצוה מסבב הקב"ה שלא יהיו בלבולים ומניעות, אלא גם לפני בוא הזמן לקיום המצוה בפועל, מסבב סיבות וכו' — בכדי שלאחרי זמן רב — יהי' קיום מצוה בשלימותה. וכבנידון דידן, שהאדם והבהמה של מדין הי' כאו"א מהם במספר מדויק, במשך זמן רב לא מת אף אחד אדם והבהמה וכו'.

והרי מובן שבכדי שבעת מלחמת בנ"י במדין יהי' האדם והבהמה של מדין במספר מדויק של אלפים — צ"ל המשא ומתן של אנשי מדין, גידול מקניהם וכו' זמן רב לפנ"ז באופן המתאים לזה! בסגנון אחר: זמן ארוך לפני המלחמה סיבב הקב"ה כו"כ סיבות שיעסקו אנשי מדין במו"מ ויגדלו בהמותיהם באופן כזה, שבבוא הזמן, שיצטרכו בנ"י לקיים מצות ה', בשבי ומלקוח מדין יוכלו לקיימה ב־שלימותה!

ומזה ההוראה לכאו"א: אין להתרשם מכל בלבול ומניעה ועיכוב, ואם לפע־מים נדמה כאילו אין ביכולת לקיים מצוה כו', אל יחוש, אלא נכון יהי' לבו בטוח שהקב"ה סיבב ויסבב סיבות ועד שיוכל לקיים המצות בשלימותן.

(משיחת ש"פ מטו"מ, תשל"ב)

---

20) הובא בסהמ"צ להרמב"ם שרש ג.

21) שם.

22) הובא במג"א וקנאת סופרים על ספהמ"צ שם.

23) מנחות עז, ב.

24) מהדו"ת יו"ד סוף סר"א.

25) וראה צפע"נ עה"פ עוד תי' ע"ד ההלכה.